

„Mélységes megrendeléssel...”

SZÖCS LÁSZLÓ

Átértékelődhet a pesti 70-es troli szimbolikája. Ismert, hogy *Sztálin* kerek születésnapjára adták át ezt a vonalat – kissé megkésve, 1949-ben –, de most akár a generalisszimusz halála, 1953. március 5-e hetvenedik évfordulóját is beleláthatjuk az utasait változatlanul megrángató piros batárba. A rettegett szovjet vezető elhunyt nem szabadította meg a világot minden idők egyik legkártékonyabb politikai rendszerétől. De vágott akkora rést a kommunizmuson, hogy Kelet-Európa népei egyre félreérthetlenebbül hozták a világ tudomására: elégük van a csizmatalpas elnyomásból és az egyenfazonírozott agymosásból. Sztálin halála után pár hónappal tört ki a berlini munkásfelkelés, amelyet a lengyel Poznan, majd a magyar 1956 követett. Ám aki azt gondolta, tényleg a szabadság köszönhet ránk, az 1956. november 4-én keservesen csalódott. A mai ötvenesek nemzedékéért a 80-as években, különösen *Gorbacsov* hatalomra jutása után már éreztük a valamelyest nyíltabb légkört, de valódi szabadságot csak az 1990-es rendszerváltás, majd a következő évben az utolsó magyarországi szovjet katona távozása hozott.

A mai generációknak felfoghatatlan kor ez, pedig nem távoli, egzotikus vidék múltjáról van szó, hanem a miénkről. A kommunizmus tör-

ténetének egyik legabszurdabb jelenetét *Teresa Toranska* írja le az *Ők – Sztálin* lengyel bábjai című könyvében. A szovjet diktátor, külügyminisztere, *Molotov* és a lengyel vezető, *Bierut* kisebb férfimulatságot tartanak a Kremlben. Sztálin a gramofont kezeli, két vendége – ötvenes éveiket taposó, meglett férfiakról beszélünk! – egymással táncol. Hol is vannak a nők? Nos, Sztálin nem tartotta ildomosnak, hogy keverje a magánéletet a politikával, így aztán Bierut sem hozta magával a feleségét, *Vjacseszlav Mihajlovcics* neje pedig éppen a Gulágon raboskodott, hiába volt miniszter az ura. Ezeknek az embereknek még a szórakozását is áthatotta az elnyomás.

A kor némi ismeretével felvértezve ugyanakkor nem találhatjuk meglepőnek, ahogy *Rákosi Mátyás* március 6-án kifejezte részvétét a budapesti szovjet nagykövetnek a veszteség miatt, amely „a drága Sztálin elvtársnak halálával érte a Szovjetunió népeit, az egész haladó emberiséget és a magyar népet, amelynek felszabadítója és legnagyobb barátja volt”. Meghökkenőbb ennél, ahogy *Eörsi István*, a későbbi SZDSZ-es értelmiségi – akkoriban huszonöt éves fiatalember – így dicsőítette az elhunytat: „Mi mindent veszítettünk örökre el! / Gyár volt agya, jelen és jövő / számára szakadatlan termelő / többé ez a gyár / nem munkál soha már / mert elmosta vér, lerombolta halál! / De termékeit nem rontja az idő”.

Amikor 1982-ben meghalt *Brezsnyev*, koravén gyerekként e sorok írójának is kétségei voltak, hogyan lehet betölteni a „hatalmas úrt”, amelyet maga után hagyott; érezhető volt a korabeli magyar tömegtájékoztatásból, milyen megkerülhetetlen alakja volt *Leonyid Iljics* a világpolitikának. Megpróbálhatjuk Brezsnyev jelentőségét Sztálinéra felszorozni, de *Eörsi* jayveszéke-lése így sem teljesen érthető. A magyarországi Sztálin-nekrológok sorában azonban alighanem a Népszava március 6-i, pénteki címlapja marad örökre a legemlékezetesebb – ehhez hozzá kell tenni, a közvélemény ekkor még csak a diktátor betegségéről értesült. Egy ügyeletes szerkesztő, *Bodó Béla* az ő szempontjából legalábbis sajnálatos betűhibájából – utóbb elvitték az ávósok –, ám a pestiekben derűtséget keltve a lap arról tudósított: „Mélységes megrendeléssel értesült az egész magyar nép Sztálin elvtárs súlyos megbetegedéséről”.

Ne gondoljuk, hogy keleti vakságunkkal a Nyugat tisztánlátása állt szemben! Ma, amikor a *The New York Times* címlapja nap mint nap ördögnek állítja be *Vlagyimir Putyint*, már-már megmosolyogtató, hogy *Walter Duranty*, aki a 30-as években években volt a liberális világlap moszkvai tudósítója, milyen megértően írt az ukránokat szándékosan kiéhezett Sztálinról. Putyin őszintén irigyelhetné az újság 1931. június 14-i címlapját, amelyen a tudósító e szavakkal vezeti be utóbb Pulitzer-díjat nyert (!) riportsorozatát: „Oroszországot ma nem lehet nyugati normák szerint megítélni, vagy nyugati fogalmakkal értelmezni...” Más szelek fújtak az éppen a gazdasági világválságtól szenvedő Amerikában. Ugyan a sztálinizmus – ahogyan a kommunizmus általában is – idegen és ijesztő rendszernek tűnt, de a Molotov–Ribbentrop-paktumról, a világ-

háborúról, Jaltáról vagy a hidegháborúról nem hallhattak még *Duranty* olvasói.

Ma az a kérdés: mennyit tanult a világ legalább hét évtized elteltével a sztálinizmus három évtizedéből, a 30-as évektől folyamatosan váló terrorból, mintegy húszmillió ember halálából? Mennyit javít Sztálin mérlegén, hogy a Szovjetunió – a legnagyobb veszteséget szenvedve a világháborúban – a Nyugat (kényszerű) Hitler-ellenes szövetségese volt, a Vörös Hadsereg pedig, amely Kelet-Európát megszállta, az auschwitzi haláltábor vagy a pesti gettót ténylegesen felszabadította? Felismerjük-e a bolsevik men-

talitást, a kizárólagosságra törekvést a cancel culture-ban, az „eltörlés kultúrájában”? Az Amerikát behálózó és Európába átszivárgó woke-ideológiában?

Volgográdban (az egykori Sztálingrádban) most, az európai hadszíntér döntő csatájának nyolcvanadik évfordulóján avatták fel Sztálin mellszobrát. Grúzok és orosz aggasztánok is megsiratják még (vagy őt, vagy a fiatalságukat...). Nemrég itt

járt Washingtonból *Andrew Bremberg*, a Kommunizmus Áldozatai Emlékalapítvány elnöke, és interjúnkban azt mondta: egyre több amerikai fiatal véli úgy, *George W. Bush* vagy *Bill Clinton* többeket öletett meg Sztálinnál. Az pedig ráérő külpolitikai szemléirők szórakozása ugyan, hogy indiai újságokat olvasgassanak, de ha belelapozunk egy-kettőbe, akkor azt látjuk: épp a hetvenedik születésnapját ünnepli *M. K. Sztálin*, a „mindössze” 77 milliós délkelet-indiai állam, Tamilnádu első embere. Ez nem véletlen, hiszen apja az akkor elhunyt eredetiről nevezte el. Szomorú világtörténeti tanulság vagy sem, mindenesetre *M. K.* 1977-ben született fia is a Sztálin névre hallgat.

Ma az a kérdés: mennyit tanult a világ legalább hét évtized elteltével a sztálinizmus három évtizedéből, a 30-as évektől folyamatosan váló terrorból, mintegy húszmillió ember halálából?